

Zöld pártok Magyarországon

A rendszerváltás előtti mozgalmak, a rendszerváltás és a jelenlegi nehézségek

Rigó Gergely

A zöldekről általában

Ökológiai problémák mindig is voltak, és már sajnos lesznek is, sőt egyre hatványozottabban jelentkeznek majd. Ezek azonban függetlenek olyan értelemben a politikai rendszertől, államformától, demokráciától, hogy meglétük, illetve meg nem létük nem semlegesíti a problémákat. Az összefüggés csupán annyi, hogy a döntéshozatali rendszerben való releváns részvételhez és a médiához való jutás előfeltételeként a létező politikai rendszer elemei alkotják azokat a kereteket, melyben a szervezetek, mozgalmak tevékenykedhetnek, illetve amelyben működésükkel befolyásolhatják az eseményeket.

A zöld pártok, szinte azonos gyökerekkel rendelkeznek az új baloldali pártokkal. Radikális középosztálybeli mozgalomként indultak, és bár kevésbé támadják a szociális rendszer túlzott redisztributív mechanizmusait, politikájuk középpontjában a gazdasági növekedés korlátozása, sokszor antiglobalista eszmék állnak, nagyon erős környezetvédelmi politikával. Antiimperialista és háború-ellenes álláspontjukkal szimpatizálnak a békemozgalmakkal. Támogatottságuk Európában csekély, 5% körül mozog, az átlagnál csak Belgiumban, Hollandiában és Németországban erősek országos szinten, de regionálisan Nagy-Britanniában is érték el sikereket.

A mozgalom nagyobb sikereket protesztpártként, illetve nyomásgyakorló csoportként ért el, választási pártként már megoszlanak a vélemények a tevékenységük sikerességéről. Jelentőségük akkor nőtt meg igazán, amikor a szocialista pártok, csak segítségükkel tudták megőrizni kormányzati pozíciójukat, de főleg azokban az országokban ahol a gazdasági fejlődés átlag feletti szintet ért el, amelynek következtében a társadalom fogékonyabb lett politikájukra.¹ Szavazói bázisukra jellemző a magas iskolai végzettség, főként városi népesség, magas népsűrűségű térségek.

A zöld pártok politikájukban szívesen alkalmazzák a közvetlen demokrácia eszközeit, felépítésükben igyekeznek elkerülni a hierarchizált szerkezetet. Belső mechanizmusukban is demokratizált működésre törekednek, egyik eszközük a rotáció. Bár ezeknek az extrém mechanizmusoknak a sikeressége megkérdőjelezhető, ezért újabb tendenciákban megfigyelhető, hogy egyre inkább igyekeznek visszatérni a hagyományos politizálás eszközeihez, de a főbb alapelvek – mint például a hierarchia mellőzése – mellett kitartanak.

¹ Enyedi Zsolt – Körösenyi András: Pártok és Pártrendszerek, 85. oldal, Osiris Kiadó Budapest, 2001.

Magyarország

A környezeti problémák globális fenyegetést jelentenek, nem ismernek határokat, politikai tömböket, így Magyarországon is megjelentek, már a rendszerváltás előtt is. A jelenleg felszínre kerülő problémák nem most keletkeztek, léteztek az előző rendszerben is, ugyanúgy, ahogy a zöld mozgalmak, egyesülések, társaságok, közösségek (nyolcvanas évek közepétől). Az igencsak szűkös keretfeltételek rá is nyomták bélyegüket a kádárizmus alatt működő szervezetek teljesítményére, hiszen kénytelenek voltak mellőzni mindenféle demokratikus nyilvánosságot, legalitást, és ami talán a legfontosabb: a tiltakozás lehetőségét. Megnyilvánulásaik illegálisak (de nem illegitimek) és meglehetősen gyenge társadalmi mobilitással rendelkezők voltak. (pl. szamizdat kiadványok terjesztése)

A változás lehetőségét – mint oly sok más területen is – a rendszerváltás hozta magával. Elérkezett az idő, hogy a hazai zöld mozgalom – mind szervezettségében, mind intézményesültségében – közeledhessen a nyugati minták felé. Az egykori látens közösség tehát egy új helyzetben találta magát, realitássá vált a nyilvánosság, a mobilizáció, illetve elérhetővé váltak eddig nem létező anyagi források. A pozitív változások mellett viszont, egy olyan jelenséggel is szembetalálták magukat, amelyre addig nem számítottak. A Kádár-rendszerben ugyanis egységesekek voltak, hiszen az állampárt volt az ellenkező oldalon, viszont a szerveződési szabadsággal a rendszerváltás után a különböző szervezetek tiltakozási potenciáljai nem ritkán már egymás ellen is megnyilvánultak.

Az intézményesülés lehetősége két irányba mutatott: párt vagy civil irányban szerveződnek. Mindkettőnek vannak előnyei és hátráltatói egyaránt.

Nem állítható azonban egyértelműen, hogy a pártosodás, vagy pedig a civil irányban történő intézményesülés törte volna meg a mozgalmak kifejezetten ígéretes dinamikáját a 80-as éveket követően. Ezek a mozgalmak többnyire a környezetvédelemre helyezték a hangsúlyt (pl. Duna Kör) és az ilyen környezeti konfliktusok alapján szereztek meg tevékenységüket. A Duna Kör történetében is többféle szakaszt lehet elkülöníteni: 1. az 1988-ig tartó szakaszra, az ellenséges politikai-adminisztratív tevékenység jellemző, melyben erősen korlátozták a környezetvédő mozgalmak működését, melynek elismerése csupán nemzetközi. 2. 1988 után változik a politikai légkör, és vele együtt változnak a keretfeltételek. Viszonylag szabadon szervezhetnek tömegdemonstrációkat, használhatják a nyilvánosság adta lehetőségeket, önálló intézményeket hozhatnak létre. Sajnos ezen kedvező változások ellenére sem indult el az ökológiai mozgalom integrációja, az integráció megakadt, hiszen a korlátozott koordináció mellett a körülmények is egyre kedvezőtlenebbé váltak. 3. 1989-ban folytatódott a kormányzati politika alakulása, változása. A Bős-Nagymarosi vízlépcső ügye és a hozzá

kapcsolódó környezeti problémák nemzetközi síkon jelentek meg, azaz megváltozott a kezdeti felállás, melyben a mozgalmak, szerveződések az állammal szemben határozták meg önmagukat. A magyar mozgalmak tapasztalat és kellő ismertség hiányában nem tudtak eredményesen megjeleníteni a nemzetközi kapcsolatokban, külpolitikában és a nemzetközi jogban. Ezek a körülmények így együttesen azt eredményezték, hogy a Duna-konfliktus után a mozgalmak és szerveződések csupán speciális, illetve helyi-regionális konfliktusokra szerveződtek és tevékenységüket a laza, regionális koordináció jellemezte, melyre még mindig rányomja a bélyegét a régi pártállami időszakban megvalósult kapcsolati rendszer. Amelyben a „hivatalos” környezetvédők „igyekeztek elnyomni a spontán módon szerveződő közösségeket és alattvalói viszonyrendszert kialakítani. A demokratizálás utáni időkből, megmaradtak a régi emlékek, és egy sajátos „konkurenciaszituáció” jött létre.

Véleményem szerint, egy unitárius államban, mint Magyarország, egy ilyen laza, regionális kapcsolati hálózatra intézményesülő és némileg koordinálatlan zöld mozgalom eleve képtelen volt a párttá szerveződésre, de még egy centralizáltabb irányítású intézményesülés esetén is problémás lett volna, hiszen a rendszerváltást követő kezdeti eufória után, a társadalom egyre inkább szembesült az átalakulás okozta nehézségekkel. Hamar megjelent az a – nem jelentéktelen – társadalmi réteg, amelyet azóta a rendszerváltás veszteséinek nevezünk. Ezekkel a társadalmi-szociális feszültségekkel a háttérben, szerintem irreális elvárás lett volna a társadalomtól, hogy komolyabb figyelmet szenteljen egy ökopolitikai kérdések alapján szerveződő pártnak, miközben hatalmas rétegek mindennapi egzisztenciája vált kérdésessé.

A rendszerváltás után

A rendszerváltás utáni politikai életből – bár a kádárizmus idején ígéretesnek indultak – a zöld szervezetek kiszorultak. Ez több tényezővel is magyarázható. Először is a már fent említett társadalmi-szociális feszültség, amely háttérbe szorította a környezeti problémákkal történő foglalkozást. Azok a pártok kerültek előtérbe, akik általános gazdasági-politikai kérdésekkel vázoltak programjukban. Az sem elhanyagolható motívuma a rendszerváltásnak, hogy szinte az összes párt épített be ökopolitikai elemeket a programjába, ha másként nem, mint Bős-Nagymaros elleni tiltakozásként, mellyel úgymond kifogták a szelet a zöld szervezetek vitorlájából, így azok teljes mértékben légtérbe kerültek.

Mondhatni törvényszerű, hogy a környezetvédelem társadalmi súlyának csökkenése a rendszerváltó pártok környezetvédelmi politikájának háttérbe szorítását hozta magával, hiszen azok is a szavazatmaximalizálásban voltak érdekeltek. Ezért bármennyire is szép és nemes dolog a környezetvédelem, nyilvánvalóan nem fogja komoly erő felkarolni, míg nem

érez mellette kellő potenciális társadalmi támogatottságot, amely miatt érdemes beépíteni azt programjába.

A zöldek jelenlegi helyzete, nehézségeik

Ezidáig Magyarországon nem jött létre még olyan, szervezet vagy párt, amely a zöld politikát eredményesen, parlament keretein belül képviselte volna. Müller-Rommel meglátása szerint², a külső tényezők ebben erősen meghatározó elemek lehetnek. Ilyen külső tényező a szocioökológiai rendszer. E szempont szerint a népsűrűség igen fontos elem. A vizsgálatok szerint ugyanis ott, ahol a túlnépesedés nem releváns probléma, ott kevésbé alkalmas a politikai tér zöld pártok eredményes működéséhez. Magyarországon pedig az átlag népsűrűség 107 fő/km², ami egyáltalán nem kedvező. A városi lakosság aránya is a maga 64 százalékával erősen elmarad a vizsgálatok szerint kívánt határértéktől. Ezekon a külső tényezőkön kívül, vannak olyan elemei is a közjogi berendezkedésünknek, amelyek kétségkívül elég komoly akadályokat állítanak az új pártok létrejötté, és parlamentbe kerülése elé. Ilyen a választási rendszer, a párok finanszírozása, a politikai verseny jellege, a pártrendszerünk.

Választási rendszerünk (és a parlamenti pártok hallgatólagos konszenzusa), a kis pártoknak megnehezíti a megfelelő számú ajánlószerelvények összegyűjtését, ha ez mégis sikerülne, akkor még mindig megfelelő jelöltek kell állítsanak a mandátumhoz jutás érdekében, illetve el kell érniük az 5%-os parlamenti küszöböt, amely nemhogy egy újonnan alakult zöld pártnak, de még a több cikluson keresztül parlamenti pártként tevékenykedő két kis pártnak is komoly nehézségeket okoz.

Több kérdés felmerül a zöld mozgalmak pártosodásának kérdéskörében: először is, érett e a magyar társadalom egy zöld pártprogramra? Van e megfelelő támogatottsága és anyagi forrása? Hiszen szép eszméket csak ilyen úton ültethetünk a parlamentbe, választói felhatalmazással, mert hasznos és szükséges lenne.

Mint ahogy már írtam, jelen helyzetben is, mint az ország makrogazdasági és mikrogazdasági mutatói azt valószínűsítik, hogy az embereknek igen komoly egzisztenciális problémákkal kell megküzdeniük jelenleg, és várhatóan a közeljövőben is. Ettől eltekintve is komoly gondot jelent, hogy a magyar társadalom szocializációjában egyáltalán semmi nyomát nem láthatjuk

² Hajdu Gábor – Szegedi Gábor: Lehet más pártrendszer? In.: Politikatudományi Szemle, 2006/1. szám

a környezetvédelemnek (legalábbis a jelenleg választópolgári korban levőket nézve). Nem is foglalkoztatja őket a téma, de nem is jut el hozzájuk úgy, hogy hagyományos választói magatartásukat feladva, egy országgyűlési választáson támogathassák szavazatukkal egy zöld pártot.

Ha már szocializációt és választói magatartást említettem, akkor érdemes megjegyezni, hogy a magyar választópolgár a jelenlegi tömbösödött pártstruktúrában, többnyire olyan magatartást követ, melyben biztosítani szeretné szavazata érvényesülését. Azaz, elkerülni azt, hogy elveszzen a szavazata. Így kénytelen valamelyik nagy párt mellett leadni a szavazatát, vagy éppen tüntetni az egyik párt ellen úgy, hogy az ellenfelére szavaz. Ezt a folyamatot jól mutatja, hogy 1998 óta egyre inkább koncentrálódik a magyar pártrendszer, egyre zártabbá válik, kis pártoknak szinte esélyük nincs bekerülni a parlamentbe, sőt, a meglévő pártok közül is az MDF és az SZDSZ a bennmaradásért küzd.

De ha ezt a problémát kiiktatjuk, és nem foglalkozunk a szavazó magatartás tendenciáival, és azt vesszük figyelembe, hogy választók hajlandóak lennének szavazatukat áldozni a zöld mozgalom érdekében akkor is csak a következő lehetőségekkel számolhatnánk. A környezetvédelemre való igény becsatornázódik a már meglévő pártokba, és ők kínálnak „zöld utat” akár látszólag, akár csekély mértékben is de gyakorlati megvalósulással, és ezzel ráerősítenek a fent leírt szavazói magatartási formára. Ennek oka, hogy sokféle törésvonal megjelenhet a magyar politikai rendszerben, de ezek között véleményem szerint még egy jó ideig nem lesz ott az ökopolitika. Ezért ha csak egy kicsit is felvállalnak a nagy pártok a zöld értékek képviseletéből, akkor azzal totálisan elveszik a teret egy új zöld párt eredményes működése előtt.

Ezt az eshetőséget tovább valószínűsíti, hogy a jelenlegi politikai szocializáció elsődleges közege a párt, azaz meglévő pártok. Ezek ranglétráit végigjárva lehet eljutni a plakátózástól a parlamenti székig. Azonban ha bekerülünk ebbe a vonalba, akkor itt nincs más lehetőség, mint megfelelni azoknak az elvárásoknak, illetve központi utasításoknak, melyek alapján elhelyeznek minket az adott párt politikai térképén. Ilyen utasításokkal, elvárásokkal, kiosztott ügyek képviseletével (lehetőleg figyelemkeltő legyen, és kerüljön be a sajtóba), azonban elveszik az eredetileg képviselni kívánt értékrend. A két lehetőség közül tehát – önálló tevékenység és más egy párt keretein belül – egyik sem járható út.

Ezek mellett a külső tényezők mellett, a zöld pártoknak/szervezeteknek is vannak gyengepontjaik. Szerintem ugyanis, nem rendelkeznek azzal a személyi és technikai állománnyal, amellyel eredményesen meg tudnának jelenni a professzionális politizálás

terepén. Nem látom meglévőnek a képzett vezetői réteget. Már-már „radikálisan” demokratikus felépítésük fragmentáltsághoz vezet, és nincs egységes arculatuk sem.

Az igazat megvallva jól néznek ki a híradóban, az interneten, mint tiltakozók, és mint engedetlen állampolgárok, hiszen arculat fő vonalát ez alkotja. Viszont nem látom a képességet, amellyel a parlamentbe való bejutás esetén, felelősségteljesen meg tudnának jelenni, érdemben és felelősségteljesen részt tudnának venni a döntéshozatali mechanizmusokban, olyan ügyek kapcsán melyek általában nem kapcsolódnak az ökopolitikához, vagy csak kis mértékben. Ilyennek látom a költségvetést, a makrogazdaságot, a külpolitikát stb.

Lehet, hogy ez talán tényleg túlozott elvárás lenne tőlük. Hiszen a tapasztalat azt mutatja, hogy nem is erre lettek „kitalálva”. Kezdetben protesztpártként tevékenykedtek nyugati demokráciákban, majd választási pártként. De soha nem jelentek alternatív kormányzati erőként. Tevékenységüknek, imázsuknak, felépítésüknek és módszereiknek talán jobban megfelel a „kis párt” jelleg. Lehet, hogy nem is tudnak, de talán nem is akarnak vagy nem is kell nekik máshogy működni, mert egyfajta „mérleg nyelve” pártként funkcionálhatnak. Ezért kezdeti kritikám részben talán nem megérdemelt, de úgy gondolom, van még mit fejlődni a zöld pártoknak is. Nem lehet a politikát bűnös dolognak tekinteni, nem jelentheti ki Lányi András (Élőlánc), hogy ők nem politizálni és nem szavazatokat szerezni akarnak. Hiszen ha érdekeiket ki akarják fejezni, képviselni akarják azokat, akkor – még ha nehezükre esik is – abba kell hagyni a komolytalan ellenállásokat, fel kell venni a kesztyűt és ugyanolyan politikai eszközöket kell használniuk, mint amivel a többi párt meg tud jelenni a politika világában.

Ehhez persze el kell dönteni, hogy mi a fontosabb, megmaradni a zöld mozgalom tisztaságánál, vagy pedig feladni belőle és intézményesülni (gyakorlatban is nem csak formálisan) és választási (esetleg issue) párttá alakulni, centralizáltan megszervezni magukat és megszüntetni a jelenlegi megosztottságot. Én ebben látom egyedüli esélyüket, hogy valaha is releváns kormányzati erőt alkothassanak és levetkőzhessék a rendszerváltás előtt örökséget, illetve választ adhassanak a rendszerváltás utáni nehézségekre és végre akadályok nélkül a zöld értékeket képviselhessék.

Felhasznált irodalom:

Szabó Máté: Alternatív mozgalmak Magyarországon, Gondolat kiadó Budaest, 1993

Szabó Máté: A zöld mozgalmak és polgári kezdeményezések Magyarországon: kutatási
Problémák, módszertan, elmélet

Hajdu Gábor – Szegedi Gábor: Lehet e más pártrendszer? In: Politikatudományi szemle
2006/1.

Enyedi Zsolt – Köröseyi András: Pártok és Pártrendszerek, Osiris Kiadó Budapest, 2001